

Mezőgazdasági üzemtörvény a föld nemzeti önvédelmére

Előzmények

A földpolitika hazai döntéshozói már az uniós csatlakozásunk előtti években szembesültek azzal, hogy az uniós tagság együtt jár az államnak a területét alkotó föld feletti szabad önrendelkezése megszüntetésével: a közösségi jog az új belépők földjét tőkének minősíti, és ezen az alapon korlátlan földpiacot követel a szabad tőkemozgás, a külföldi földtulajdonszerzés számára. Egyidejűleg azt is megtudhatták, hogy az uniós jog – a „tőkeszabadság” kivételes, közérdekkü korlátozhatóságával – egyetlen, megengedett önvédelmi eszközt engedélyez a tagállamnak arra, hogy földjét a saját polgárainak megőrizze. Ez a mezőgazdasági üzemszabályozás.¹ Valójában, ha a szovjet gyarmatbirodalomból kiszakadásunk magyar utat nyitott volna számunkra a polgári modernizációra, úgy az állam már negyedszázada természetben visszaadta volna a földet az 1947. évi tulajdonosainak (leszármazóiknak), miközben bevezette volna a mezőgazdasági üzemszabályozást a nagybirtokrendszer és a külföldi földspekuláció kizárására. A polgári földmagántulajdonra épülő családi gazdálkodás megteremtése új létminőséget hozott volna a vidéki Magyarországnak és társadalmi-gazdasági felzárkózást Nyugat-Európához. Ma már köztudomású, hogy e helyett – történelmi esélyünk elsikkadásával – a nemzeti földügy elárulása milyen pusztító következményekre vezetett.²

TANKA ENDRE, az MTA doktora, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának nyugdíjas tanszékvezető egyetemi tanára, emeritus professzora.

- 1 Ld. Tanka Endre: *Megmaradásunk, a föld*. Bp., 2001, Kairosz. Ez a könyv nemcsak a földről való tagállami önrendelkezésünk megszüntetésének a közösségi jogalapját mutatta be, hanem részletesen elemezte, hogy a mezőgazdasági üzemszabályozással miképp ellensúlyozhatjuk a földünk elsajátítását célzó tőkeigényeket (161–167). Emellett külön függelék ismertette a nyugat-európai agrárjog bevált üzemszabályozási modelljeit (179–189).
- 2 Ld. Tanka Endre: Történelmi alulnézet a magyar posztszocialista földviszonyok neoliberais diktátum szerinti átalakításáról (*Hitel*, 2013/február, 109–136), és ugyanő: A termelői elsajátítás alakulása a szovjet gyarmatbirodalomból való kiszakadásunk után (1989–2014). (A föld miért nem azé, aki megműveli? In *A magyar föld sorsa*. Bp., 2014, Agroiinform Kiadó, 58–67.)

A Orbán-kormány 2010. évi földprogramja gyökeres szakítást ígért a neoliberais földpolitikával és a birtokszerkezetben a családi gazdaságok, a kis- és középüzemek döntő arányának kiépítéséhez – egyebek közt – *vállalta a mezőgazdasági üzemszabályozást*. A tervezett földügyi törvénycsomagból azonban – amely az uniós földmoratórium lejártáig (2014. V. 1-ig) nemzeti önvédelmünkre az új földtörvényt, szövetkezeti törvényt, családi gazdasági törvényt, üzemtörvényt és az integrációs földhasználat törvényét is ígerte – 2014 őszéig csak a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (Fftv) született meg. Ugyanakkor a kormány meghirdette a birtokszerkezet átalakításának azt a célját, hogy *a jövőben a kis- és középüzemek birtokolják a földalap 80 százalékát, míg a nagyüzemi földhasználat érje be a földalap 20 százalékának a művelésével*. Hogy ez több mint politikai jelszó, az agrártámogatás átalakítása is jelzi: az uniós területalapú és a nemzeti kiegészítő támogatás felső üzemmérete 1200 hektár, így a nagyüzem az ezt meghaladó nagyságú földjei alapján nem kaphat támogatást.

Mivel a nemzetoldal szakmai műhelyei évek óta sürgetik a közérdekű üzemtörvény megalkotását,³ 2014 nyarán készítettem – teljes normaszöveggel és indokolással együtt – egy *törvénytervezetet a mezőgazdasági üzemek jogállásáról* (A továbbiakban: Ütv). Ezt az egyik ellenzéki párt, a Jobbik-frakció, 2014. szeptember 16-án a T/315. számú törvényjavaslatként a parlament elé terjesztette. Az Ütv rendeltetése, hogy – intézményi biztosítékokkal – érvényt szerezzen a polgári kormány közérdekű földprogramjának, amely a birtokszerkezetben döntő szereplővé kívánja tenni a kis- és középüzemeket, ami viszont csak a nagyüzemek mai földkészletének az állami beavatkozással végrehajtott, lényeges arányú, kötelező csökkentésével valósulhat meg.

Az üzemszabályozás céljai és koncepciója

*A rendezési cél és a szabályozási módszer meghatározása két alapténnyel számol. Az egyik szerint, a mai hazai birtokszerkezetet döntően meghatározza a nagyüzemi szektor nyomasztó túlsúlya és az egyes nagyüzemek hatalmasra duzzasztott mérete.*⁴ A másik alaptény is ebből ered. A nagybirtokrendszer túlsú-

3 Ld. pl. Tanka Endre: Az értékalapú földpolitika intézményi érvényesítése. In *Magyar nemzetstratégia*. Bp., 2008, Püski Kiadó, 393–434.

4 Z. Lerman világbanki szakértő szerint a magyar termőföldalap 90%-át az összes gazdaság 8%-át kitevő nagyüzemek művelik. (Csaki Csaba and Lerman, Zvi (eds.) 2000. Structural change in the farming sectors in the Central and Eastern Europe. World Bank Technical Paper, 465, Washington, April. 1-248.)

„A közvetlen területalapú kifizetések listája szerint jelenleg Magyarországon a 70 legnagyobb agrárüzem – az Esterházy család hajdani birtokát 20%-kal meghaladó – 350 ezer hektáros összterületet művel. Többségük (a mágnások birtokának megfelelő méretű) 3–5 ezer hektáros, 20 nagyüzem 5–10 ezer hektáros (a régi arisztokrata birtokok alsó határa) területű, további három már 10–15 ezer hektáros területű 'szupergazdaság'.” (Bíró Szabolcs: Latifundi-umok Magyarországon? *Gazdálkodás*, 2010/7, 812–814.)

lyának a fokozatos megszüntetése, a kis- és középüzemek döntő arányának kialakítása, és a nem indokolt külföldi földszerzések kizárása ugyanis az 1945 utáni történelmünkben a *jogállam mind eddig páratlan, súlyos érdekütközésekkel terhes közfeladatának a végrehajtását* igényli. Ezt csak olyan intézményi alapállás alapozhatja meg, amely a mezőgazdasági üzemszabályozás piacelvű, az uniós tőkediktátum viharait túlélte polgári értékmintáját követi és – a közhatalmi beavatkozás hatékonysága érdekében – annak a legfontosabb rendezőelveit érvényesíti.⁵ Hogyan jelennek meg az engedélyezhető „egyetlen és korlátozott méretű üzem” uniós rendezőelvének az intézményei az Útv. rendszerében, amely rendezőelv – a polgári értékminta alapján – a földhasználók egyenjogúságát szavatolja? A főbb jogintézmények a következők:

a) az Útv tárgyi hatályát a teljes hazai földalpra, valamennyi árutertermelő gazdaságra kiterjeszti;

b) személyi hatálya alól nem enged kivételt, hanem azt – az üzem cégtípusától és az üzemvezető állampolgárságától függetlenül – minden üzemfenntartóra kötelezővé teszi;

c) a szabályozást összeköti a közösségi és a nemzeti kiegészítő támogatással: azt az árutertermelő gazdaságot, amelyik nem veti magát alá az üzemszabályozásnak és a vele járó kötelező nyilvántartásba vételnek, kizárja az agrártámogatásból;

d) a szabályozás alapján bármely árutertermelő gazdaság – a gazdálkodó tőkeerejétől függetlenül – csak egyetlen üzemet tarthat fenn;

e) az üzemvezető nem dönthet az üzem méretéről, hanem azt csak a kötelezően előírt törvényi minimum és maximum határain belül választhatja meg;

5 Az EU 7 tagállama, de Norvégia és Svájc is, az üzemszabályozással biztosítja a családi gazdaságok létét, a föld helyi gazdáknak való megőrzését, a nagybirtok és a külföldi földszpekuláció kizárását. Ez nem elméleti tétel, hanem tény. Az Eurostat több évtizedes trendként bizonyítja: az észak- és nyugat-európai földpiacokon az éves földforgalom az adott ország földalapjának az 1%-át sem éri el, amin belül a külföldi földszerzés elenyésző. Ti. a földforgalom is a családi gazdálkodást erősíti: zömmel csak nemzedékváltást vezényel le, a gazdálkodást folytató fiú vagy más családtag jut az apai föld tulajdonához.

Az uniós jogrendben a tagállami üzemszabályozás mai létjogosultsága megítélésénél érdemes egy pillantást vetni az Olasz Köztársaság hatályos Alkotmányára. E szerint „a termőföld ésszerű használatának megvalósítása és a méltányos társadalmi viszonyok létrehozása érdekében a törvény kötelezettségeket ró és korlátozásokat állapít meg a föld magántulajdonra, tartományonként és mezőgazdasági övezetenként megszabja a földterület nagyságának felső határát, előmozdítja és kötelezővé teszi a talajjavítást, a nagybirtokrendszer lebontását, átalakítását és a termelési egységek újjászervezését. Támogatja a kis- és középgazdaságokat” (44. cikk [1]). Látható: az állami közhatalom alkotmányi erővel kikényszeríti a nagybirtokrendszer kizárását és a közcélú birtokszerkezet létrehozását. Mivel az Olasz Köztársaság is kikötötte (már 1957-ben az EGK egyik alapítójaként) a Római Szerződés 222. cikkében, majd az EUMSZ (az EU most hatályos működési szerződése) 345. cikkében változatlanul átvett alapelvet (ti. „a Szerződés [RSZ] nem érinti a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet”), ami kizárja, hogy az EU beavatkozzék az állam földtulajdonra gyakorolt önrendelkezésébe, az EU a „tőkeszabadság” uniós vívmányai ellenére kénytelen tudomásul venni, hogy az olasz állam alkotmányosan kizárhatja a nagybirtok esélyét.

f) az üzemméret túllépése a többletterület kötelező elidegenítésével, illetve földbérletnél a bérlet megszüntetési kötelezettségével jár;

g) az üzemszabályozás nem nyújt kedvezményt a jogi személy (vagy egyéb) gazdálkodó szervezetnek, hanem annak az üzemlétesítés és üzemvitel azonos feltételeit kell teljesítenie a természetes személyekre előírt kötelezettségekkel (ezeknek a cég természetes személy tagjai kötelesek eleget tenni);

h) az árutermelő gazdálkodó szervezetnek semmilyen jogcímen (földtulajdonosként vagy haszonbérőként, továbbá a földforgalmi törvény [Fftv] nevesített jogcímei alapján) nem lehet térmértéki kiváltsága, vagyis az üzemméretének törvényi maximuma nem haladhatja meg a magángazdák üzemméretét.

A rendezőelv intézményeit az Ütv konkrét jogszabályokba írja át, ezért a részletes ismertetés azokat még érinti. De egyébként is belátható: a birtokszerkezet közérdekű átalakítása csak úgy valósulhat meg, ha kötelezően kiterjed az ország teljes termőföldalapjára és az árutermelő üzemtulajdonos – a tőkeerejétől függetlenül – csak egy és korlátozott mértékű üzemet tarthat fenn, továbbá az üzemszabályozás elfogadására az is kényszeríti, hogy e nélkül nem folytathat támogatott árutermelést.

Az Ütv összetett *célrendszeréből* külön figyelmet érdemelnek a következő elemek:

- módszertani sajátosság, hogy az Ütv a földforgalom Fftv szerinti szabályozását – a közösségi és a hazai joggal összhangban – alárendeli a birtokszerkezet közérdekű átalakításának, és az ehhez szükséges közhatalmi beavatkozásra az államnak önrendelkezést biztosít;
- a mezőgazdasági üzem létesítését, átalakítását, megszüntetését és forgalmát az üzemi földtulajdonszerzés és földhasználat korlátainak ellenőrzéséhez, továbbá az üzem vagyoni forgalmának az engedélyezéséhez – az élelmezés mint nemzetbiztonsági közcél alapjainak közjogi beavatkozással történő biztosítása címén – hatósági engedélyezési rendszer alá helyezi;
- az üzemtulajdonosnak hosszú távú stabilitást, átlátható működési és támogatási rendszert, termelői és beruházói biztonságot ad azzal, hogy kötelezővé teszi az agrárüzem létesítési és működtetési feltételeinek a teljesítését, ezzel pedig megalapozza a mezőgazdaság egységes vállalati rendszerének a kiépülését;
- szabályozói kizárják a földspekulációt, visszaszorítják a nem termelői célú földhasználatot, biztosítják a földhasználat élelemtermelő, élelmezésbiztonságot nyújtó rendeltetését;
- a mezőgazdasági üzemszabályozásnak alárendelt földforgalom kialakításával az Ütv elősegíti a földhasználatához fűződő gazdasági, föld- és környezetvédelmi, népesedési és szociálpolitika érvényesülését;
- az Ütv biztosítja a mezőgazdasági üzem tartós és hitelfedezetet nyújtó fenntartását, az élők közötti és halál esetére szóló, önálló dologi minőségű forgalomképességét, ennek során a föld- és birtokelaprózódás közérdekű megátolását;

- összhangba hozza a mezőgazdasági üzemfenntartó közösségi és kiegészítő nemzeti támogatás iránti jogosultságát a kötelező üzemszabályozásból eredő kötelezettségeinek teljesítésével;
- az állami beavatkozásnak a nagyüzemek birtokszerkezeti túlsúlyának fokozatos lebontásával, az árutermelő kis- és középüzemek meghatározó arányának kialakításával erősítenie kell a helyi gazdálkodó közösségeket, javítania kell a mezőgazdaság termékszerkezetét és versenyképességét, biztosítania kell a saját munkán alapuló családi gazdálkodás földalapját és életképes üzemmé szerveződését, emelnie kell a vidék és a társadalom életminőségét;
- az üzemszabályozásnak hozzá kell járulnia a falvak népességmegtartó és jövedelemtermelő képességének javításához, a vidéki munkanélküliség felszámolásához és a lakosság elvándorlásának megszűnéséhez, mind ezzel, közvetve, a hazai népességzuhanás megállításához, a családi gazdaságok és a helyi vállalkozások társulásainak önszerveződéséhez, a mező- és erdőgazdasági foglalkoztatás kiterjesztéséhez, a birtokrendezéssel az életképes üzemek létrejöttéhez, az ésszerű és fenntartható földhasználat erősödéséhez.

Ez a célrendszer – valljuk be – akár olyan hamis látszatot kelthet, hogy az Ütv a magyar mezőgazdaság és a föld összes eddigi gondját végleg megoldja a közös és a társadalmi igazságosság jegyében. Ezt a téveszmét rögtön vessük el: a jog eszközszerpe a „világmegváltó” küldetést (bármely korban és életviszonyok közt) fogalmi szinten eleve kizárja. Ennek tudatában is, az Ütv teljes anyagát megismerve, bárki meggyőződhet róla: az Ütv céljai nemcsak reálisak, hanem intézményeinek a következetes végrehajtása történelmi fordulatot hozhat(na) a nagybirtok visszaszorításában is.

A rendezés kulcsa: a két törvény (az Fftv és az Ütv) egymáshoz való viszonya

Az Ütv a földforgalmi törvény (Fftv) rendezőelveit, több okból is, kénytelen mellőzni. Az Fftv ugyanis nem számol a – későbbi megalkotásra halasztott – Ütv rendeltetésével és kötelező rendezőelveivel. Kizárja azt a közcélt, hogy a nagybirtokrendszert fokozatosan lebontsuk, és meggátoljuk a nem termelői célú külföldi földspekulációt. Ezért az Fftv megalkotása előtt az üzemszabályozást kellett volna létrehozni. E helyett azonban, az Fftv a földszerzés birtokméreteit a nagyüzem igényeihez igazította, és a földpiac kapuját „világméretűvé” tárta a külföldiek előtt.⁶ Ha az Ütv az Fftv szerzési és birtokmaximum szabályait venné át,

6 Bizonyítékként elég arra utalni, hogy az Fftv alapján egyetlen magánszemély, cégalapítás nélkül is, 1200 ha földet szerezhet, míg az állattartótelep üzemeltetője és a vetőmag-előállító 1800 ha földet birtokolhat, amit a kényszerhasznosítás korlátlanul növelhet. Ezek – nem cá-

úgy ezzel véglegessé tenné a nagybirtokrendszert. De az Fftv e tárgyú rendezését az Ütv ettől eltekintve sem alkalmazhatja, mert az a legfontosabb kérdésben, a megengedett legnagyobb birtokméret meghatározásában a közösségi és a hazai jogba ütközik.⁷

Talán a jelzett szempontoknál is fontosabb, hogy az Ütv elsőbbsége az Fftv tárgyi és személyi hatályával szemben a jogi rendezés joglogikai tartalmából, szükségképp következik. A földforgalom, másfelől a mezőgazdasági üzemek földkészletének a szabályozása ugyanis nem állhatnak egymással ellentétben. Az árutermelő üzem megengedett, legnagyobb földlekötését az Ütv rendezésének kell meghatároznia. Ehhez képest, a jogszerű földpiaci forgalom alkotmányos igénye, hogy az Fftv csak olyan földforgalmat engedélyezzen, amely nem sérti az Ütv üzemvezetésre és üzemméretre irányadó normáit. Az Fftv ugyanis hiába engedne olyan mértékű földtulajdonszerzést vagy földhasználatot, ami ugyan a törvényes földszerzési és birtokmaximumon belüli, de az árutermelő földművelésre azért nem fordítható, mert túllépte az Ütv szerinti üzemméret korlátait. Emiatt az üzem a többletföldjét nem tarthatná meg, hanem azt köteles elidegeníteni, illetve a földbérletet megszüntetni.

Az Ütv tartalmi elsőbbsége azt követeli, hogy az Fftv szerinti birtokmaximum – tehát az egy személy által birtokban tartható összes föld megengedett mértéke – azonos legyen azzal a maximális üzemmérettel, amit az Ütv az egyes üzemtípusokra – a föld művelési ága, az adott termesztési technológia, a helyi földellátottság és az üzemvitel egyéb szakmai szempontjai alapján – kötelező érvénnyel meghatároz. Valójában, mivel az Ütv teljes körben, az árutermelő mezőgazdasági üzem valamennyi alanyi és tárgyi ismérve alapján határozza meg a különböző üzemtípusok legkisebb és legnagyobb törvényes birtokmértét, az árutermelő üzemek földforgalmának az Fftv szerinti szabályozása okafogyottá válik. Nem véletlen, hogy a mezőgazdasági üzemszabályozást alkalmazó uniós tagállamok nem alkottak külön földforgalmi törvényt, mivel az – jó

folthatóan – nagyüzemi méretek. Az Fftv nemzeti elbánás alapján bevezette a tagállami állampolgárok és az EU területén székhellyel rendelkező cégek tulajdonosainak a földtulajdonszerzését. Ezen felül, az Fftv-t végrehajtó 2013: CCXII. tv. 13. § (1) bekezdését módosító 2014: XVI. tv. 293. § (2) megengedi, hogy a külföldi székhelyű – tehát nem az EU területén levő – cég is szerezzon nálunk földtulajdont.

7 Mivel 2014. V. 1-jétől a hazai föld a jogi minőségét tekintve tőke, a föld szabad forgalmánál tilos bármely piaci szereplőt hátrányosan megkülönböztetni (EUMSZ-EU Működési Szerz. 63. cikke és EB 97/C/220/06. sz. állásfogl.). Az általános egyenlőség és a jogegyenlőség mint uniós alapjog az Európai Bíróság szerint a földpiacnál is megköveteli az azonos versenyfeltételek biztosítását. Ugyanez az Alaptörvény M/2. pontjából is következik. (Ld. „Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.”) Ezek szerint még közérdekű birtokpolitikai állampól sem alapozhatja meg, hogy bármely árutermelő mezőgazdasági üzem javára az Fftv olyan földszerzési jogcímet nyújtson, amely más üzem földhöz jutási esélyeit bizonyítottan, megkülönböztetett hátránnyal lerontja. Az Fftv, amikor csak egyes, kiváltságos nagyüzemi földhasználó csoportoknak adja meg az 1800 ha és az azt meghaladó birtokszerzést, amelyből kizárja az összes egyéb földpiaci szereplőt, a fenti jogszabályokat sérti.

esetben – csak párhuzamos rendezést jelentene, működésavara, pedig lerontaná az Ütv-t. Az Fftv földszerzési- és birtokmaximumról szóló normáinak csak úgy lehet létjogosultsága, ha azokat összhangba hozza az Ütv erre irányadó szabályaival és azok végrehajtását szolgálja.

Az Fftv és az Ütv közötti kollízióknak a fentiek szerinti feloldása azzal a jogkövetkezménnyel jár, hogy a mezőgazdasági üzemtulajdonos bármilyen jogcímű földszerzése alárendelt az Ütv által előírt, megengedhető legkisebb és legnagyobb üzemméretnek. Ezért az üzemi földterület további forgalma – akár élők közötti, akár öröklési jogviszonyban – nem lépheti túl a részére megszabott törvényes kereteket. Jogi oldalról az Ütv rendezőelveinek az Fftv rendszere fölé helyezéséhez alkotmányos jogalapot ad, hogy az Ütv az Alaptörvény P) cikk (2) bekezdése alapján sarkalatosnak minősül, tehát egyenrangú jogforrás a földforgalmi törvénnyel.

Mindez koránt sem jogdogmatikai kérdés, hanem azt biztosítja, hogy az Ütv – alkotmányos jogerővel – „felülírhasssa” a földforgalmi törvényt. Az Ütv mint kerettörvény ilyen értelmű viszonylagos önállósága az üzemszabályozás következő intézményeiben jelentkezik:

- saját tárgyi hatályát a rendezőelvei alapján, az Fftv-től eltérően határozza meg;
- a megengedhető maximális üzemméret rögzítésében nem kötik az Fftv szerzési és birtokmaximum szabályai;
- az árutermelő mező- és erdőgazdasági üzemnél minimális foglalkoztatási kötelezettséget írhat elő, holott az Fftv ezt bármely üzemtípusnál mellőzte;
- a földforgalomnak azt a körét, amely a megengedett üzemméretet túllépő földek kötelező eladásával, illetve az ilyen haszonbérlet kötelező megszüntetésével jár, az Fftv általános szabályaitól eltérően, a saját (birtokpolitikai) rendezőelve szerint szabályozhatja, ezzel a törvényes mértéken felüli nagyüzemi földkészlet újraelosztását a kis- és középzemek javára biztosítja.

Ezek a fontos eltérések – amelyek gerincét adják az Ütv nemzeti önvédelmet szolgáló tartalmának – a részletszabályokban csapódnak le, a lényegüket később ismertetem. Itt csak azt jelzem, hogy az Ütv tárgyi hatálya jóval tágabb az Fftv hatályánál. Attól eltérően kiterjed a természetvédelmi földterület mező- és erdőgazdasági üzemeire, az erdőművelési ágú földön létesített erdőgazdasági üzemekre, továbbá – a földhasznosítás sajátos, közérdekű céljainak figyelembe vétele mellett – a Nemzeti Földalapba tartozó földeken létesített, illetve részben vagy egészben, az állami tulajdonban álló gazdálkodó szervezetek által működtetett mezőgazdasági üzemekre is. Az Ütv céljai ugyanis eleve megtörnének, ha az erdőgazdálkodás és az állami földek hasznosítása – az eltérő szakmaiság, illetve a köztulajdoni forma sajátos igényeinek érvényesítése címén – kivételt jelentene az üzemszabályozás közcélú alapkövetelményei és működtetési rendje alól.⁸

8 Ugyanez a szempont még nagyobb súllyal jön figyelembe a védett természeti területen gazdálkodó mezőgazdasági üzemeknél. Itt ugyanis – a természetvédelmi törvény (1996. évi LIII.

A mezőgazdasági üzemszabályozás lényege

Az Ütv normaszövege 33 oldalra terjed, a rendelkezéseit nyolc fejezetre tagolja. Az egyes fejezetcímek, a preambulum után, a következők:

I. Bevezető rendelkezések (a törvény tárgyi és személyi hatálya, értelmező rendelkezések); II. A mezőgazdasági üzem ismérései és létesítése (általános szabályok, az egyéni üzem és a mezőgazdasági termelőszervezet üzemvezetője, helytállás, a mezőgazdasági üzem létesítése és nyilvántartása); III. A mezőgazdasági üzemszám és az üzemméret (az engedélyezhető üzemek száma, a törvényes üzemméret és az agrárüzem támogatás iránti joga, a mezőgazdasági üzem foglalkoztatási kötelezettsége); IV. A mezőgazdasági üzem élők közötti forgalma (a mezőgazdasági üzem elidegenítése, az üzemhez tartozó föld elidegenítése, az üzemtulajdonos földtulajdonszerzése, az üzem és a hozzá tartozó föld haszonbérbe adása, az üzem zálogjoggal megterhelése); V. A mezőgazdasági üzem öröklése (a nagykorú gyermek, a házastárs [élettárs] és a nagykorú családtag öröklési igénye; az örökgyógy végintézkedése és rendelkezés a mezőgazdasági üzembről mint várt örökségről az üzem tulajdoni hányadának öröklése, a mezőgazdasági üzem osztályra bocsátása, az üzem természetbeni megosztása öröklésnél); VI. A mezőgazdasági üzem megszűnése, VII. Módosító rendelkezések, VIII. Záró rendelkezések.

Az üzemszabályozás az agrárjogi törvénykezés egyik legbonyolultabb kérdésköre, emellett bevezetése a tőkehatalom legnagyobb ellenállásába ütközik. Az Ütv teljes ismertetése nem fér írásom kereteibe. E helyett a rendezés intézményi lényegét próbálom bemutatni, majd néhány sarokpontot kiemelek, amelyek a legsúlyosabb érdekütközéseket fedik, illetve a legtöbb vitát váltják ki. Sarkítva, a szabályozás főbb tartalma a következő:

a) Az Ütv hatálya, kötelező érvénnyel, az *ország minden földjére*, a rajtuk létesített mező- és erdőgazdasági üzemekre kiterjed, ideértve a természetvédelmi és az erdőföldön levő, továbbá a Nemzeti Földalapba tartozó földeken működő üzemeket is. A jogi és nem jogi személyiségű agrárüzem csak gazdálkodó szervezetnek minősülő cégeként működhet. Az Ütv a cégtulajdonost, avagy a cég tagját csak akkor ismeri el üzemvezetőnek, ha szakirányú képzettsége van, igazolja az élethivatásszerű gazdálkodásával megvalósuló árutermelést, az üzemközpont szerinti településen az állandó jellegű lakását, az üzemvitelben a személyes közreműködését és azt, hogy a cég az alaptevékenységét legalább 5 éve folytatja.

b) A mezőgazdasági üzem a közhiteles nyilvántartásba való bejegyzésével jön létre, és a bejegyzés törlésével, ennek az időpontjától szűnik meg. Az üzem létesítését kérelemre a hatóság, a földművelésügyért felelős igazgatási szerv

tv.) és a Natura 2000 hatálya alá tartozó természetvédelmi földalapot összeszámítva (ld. a 275/2004. /X. 8./ Korm. rendeletet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről) – közel 3 millió hektáron létesíthető mező- és erdőgazdálkodási üzem közérdekű szabályozási igényét kell teljesíteni.

engedélyezheti, az üzemvezetőre és az üzemméretre előírt, kötelező feltételek fennállása esetén. Az Ütv részletesen szabályozza az üzem létesítését és nyilvántartását. Ha az üzemmé minősítés és a nyilvántartásba vétel az üzemi birtokmaximum túllépése miatt nem engedélyezhető, a hatóság az eljárást 6 hónapra felfüggeszti, amely idő alatt a kérelmező a birtokmaximum túllépése megszüntetését igazolhatja, és kérheti az eljárás folytatását. Ha a határidő eredménytelenül telik el, a hatóság a bejegyzési kérelmet elutasítja.

c) Az Ütv főszabálya, hogy a földműves mezőgazdasági termelőnek csak egy mezőgazdasági üzem lehet a tulajdonában és/vagy a használatában. Ez alól csak az állam agrárüzeme lehet kivétel. A korlátozás a természetes és szervezeti személyekre, valamint a hazai és az idegen állampolgárokra egyaránt kiterjed. Az egyetlen üzemszám túllépése szankciókkal jár, amelyek – az üzem cégfelügyeleti szervének közreműködésével – végső soron kikényszerítik a törvényes korlát betartását. Az egyetlen üzem és az engedélyezett legnagyobb üzemméret túllépése kiválthatja az üzemvezető agrártámogatásának a felfüggesztését és annak megvonását is.

d) Az Ütv kerettörvény, így az egyes üzemtípusok birtokmaximumának meghatározását kormányrendeletre bízta. Ez szakmai – tudományos kérdés, amelynek az eldöntése soktényezős meghatározottságtól függ. Ennek főbb összetevői a mezőgazdasági üzem által művelt föld minősége, értéke, fekvése, művelési ága, a termesztési technológia, az üzem korábbi standard termelési értéke, a helyi földellátottság és az egyéb lényeges talajtani – ökológiai tényezők. Az Ütv és a kormányrendelet alapján a nyilvántartásba vételét kérő üzem birtokmaximumát az eljáró hatóság határozata állapítja meg, amivel szemben az ügyfél felülvizsgálati kérelemmel élhet a hatóság székhelye szerint illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróságnál.

Az Ütv – mivel az üzemszabályozásnak ez döntően fontos, tartalmi követelménye – rögzíti a mezőgazdasági üzem legkisebb és a megengedhető legnagyobb mértékét. Szántóföldi növénytermesztést folytató gazdaságnál az előbbi legalább egy hektár, míg az utóbbi legfeljebb 500 hektár termőterület. Más ágazati termelés és az állattartás üzemmérete az 500 hektárt nem érheti el. A birtokminimumnál, ha a gazdaságnak más művelési ágú földje, van vagy nincs földje, úgy az egy hektár nagyságú termőterülettel egyenértékű termelési tényezők határozzák meg, hogy a gazdaság a legkisebb mértéket elérő, árutermelő mezőgazdasági üzemnek minősül-e, vagy sem. Nyilvánvaló, hogy bármely más földhasznosítás üzemméretét ki kell zárni a maximális 500 hektárnyi földlekötésből, mert ellenkező esetben meghíúsulna a birtokszerkezet közérdekű átalakítása.

e) Az üzemszabályozás egyik fontos célja, hogy hozzájáruljon a mező- és erdőgazdasági foglalkoztatás hatékony kiterjesztéséhez. Ezért az árutermelő mező- és erdőgazdasági üzemeknél előírja a minimális, állandó foglalkoztatási kötelezettséget, amelynek a mértéke szántóföldi növénytermesztésnél 25 hektár/fő. Ennek a teljesítése is szükséges az üzem nyilvántartásba vételéhez. A részletes szabályozás a törvényt végrehajtó kormányrendeletre tartozik.

f) Az Ütv az egyes ügylettípusoknál (adásvétel, haszonbérlet, jelzálogjoggal terhelés stb.) – a közösségi és a hazai joggal összhangban – részletesen szabályozza a mezőgazdasági üzem élők közötti és halál esetére szóló forgalmát, ideértve az üzemhez esetleg kapcsolódó vagyoni értékű (támogatási és kvóta) jogok átruházásának a feltételeit is. Az üzemöröklés rendezőelve, hogy – az örökhatározó üzemvezető eltérő akarata hiányában – a mezőgazdasági üzemet az örökhatározónak az a leszármazója örökölje, aki élethivatásszerűen már részt vett a gazdálkodásban, azt folytatni kívánja, és eleget tesz az üzemvezetőre előírt követelményeknek. Az Ütv az egyetlen állagörökös elsőbbségét segítve megőrzi az üzem egységét, gátat vet a föld elaprózódásának. Emellett bevezeti a hozamérték fogalmát, amely alapján a gazdálkodást folytató örökösnek nem kell örökösársait az üzem piaci forgalmi értéke alapján kielégítenie.

g) Az Ütv az árutermelő mező- és erdőgazdasági üzemeknek a közérdekű üzemszabályozáshoz kötelező alkalmazkodását két esetkörben rendezi. Egyrészt számol a működő gazdaságokkal, másrészt figyelembe veszi azokat, amelyek az Ütv hatályba lépése után, tehát a jövőben kívánják létesülni. A működő árutermelő gazdaság mezőgazdasági termelője, mint az Fftv szerinti földműves, a gazdaság üzemközpontja szerint illetékes, a földművelésügyért felelős igazgatási szervtől kérheti, hogy a hatóság a törvény alapján a gazdaságot minősítse mezőgazdasági üzemnek, személyét a mezőgazdasági üzem vezetőjének, továbbá az üzemet és az üzemvezető személyét jegyezze be a mezőgazdasági üzemi nyilvántartásba. A gazda nem köteles az üzemi regisztrálásra, de ha ezzel nem él, a jövőben árutermelést nem folytathat, és elesik az agrár-támogatástól.

Ha a kérelmező gazdaságának a mérete túllépi a törvényes üzemi birtokmaximumot, a bejegyzés csak úgy teljesíthető, hogy az üzemtulajdonosnak vállalnia kell 2016. december 31-éig az üzemi földterülete többlet-tulajdonának az elidegenítését, illetve az általa haszonbérlet ilyen földterületre 2015. december 31. napjáig a haszonbérletet felmondással meg kell szüntetnie. A hatóság a bejegyzési kérelem elbírálását – amíg a fenti jogi tényeket a kérelmező a részére adott határidőn belül nem igazolja – felfüggeszti, míg a határidő eredménytelen elteltével a kérelmet elutasítja és az üzemi bejegyzést megtagadja. Az Ütv hatálybalépésétől fogva új mezőgazdasági üzem csak a törvényben meghatározott üzemlétesítés feltételeinek a teljesítése alapján, a hatóság jogerős engedélyével és a mezőgazdasági üzemekről vezetett, hatósági nyilvántartásba történő bejegyzéssel létesülhet és működhet.

Az Ütv a gazdasági szabályozókkal és az állami beavatkozás közigazgatási kényszerével a birtokszerkezet közérdekű átalakítását és a termőföldalap kis- és középüzemek javára végbemenő újracsatlakozását teljesíti. E folyamat végrehajtására 2016 végéig két évet biztosít. Egy év elég idő a törvényes üzemméretet meghaladó haszonbérletek megszüntetésére, és két év alatt a tulajdoni többletet jelentő földek sorsát is rendezni lehet.

Az üzemi átalakulás legfontosabb kérdése, hogy a nagyüzemek törvényesen nem birtokolható földjei kinek a tulajdonába, illetve haszonbérletébe kerülhetnek. Az Ütv az üzemi birtokmaximumot meghaladó földek kötelező elidegenítésével elősegíti, hogy a szabad földpiaci forgalomba kerülő földkészletet, meghatározó arányban, az árutermelő kis- és középüzemek természetes személy földművesei szerezhessék meg. Ezért egyrészt bevezeti a földhaszonbérlet új felmondási címét a törvényesen nem birtokolható üzemi földre, másrészt az Fftv elővásárlási jogról szóló rendelkezéseit új szabályozással egészíti ki. Az Fftv ugyanis – az állam elsődleges elővásárlási joga után – a nagyüzem cégtulajdonosainak biztosítja a bérelt föld megvételét, míg a helyi gazdák és az összes egyéb jogosult csak ahhoz a földhöz juthat, amely nem kell a nagyüzemnek. Ezzel szemben, az Ütv a mezőgazdasági üzem törvényes birtokmaximumát meghaladó föld kötelező eladása esetén a földvásárlást a helyben lakó gazdák, és a gyermeket vállaló fiatal földműveseknek biztosítja.

„Ördög” a részletekben

1. Az olvasót bármennyire is szeretném megkímélni az Ütv szakmai részleteitől, de legalább a mezőgazdasági üzem fogalmába be kell avassam. Az Ütv alkalmazásában mezőgazdasági üzem: a mezőgazdasági termelő által mező- és erdőgazdasági tevékenység folytatása érdekében működtetett, gazdasági egységet alkotó, a művelési egységen belül egy vagy több termelőegységben levő, illetve hasznosított

a) mező- és erdőgazdasági földek, b) a mező-, erdőgazdasági tevékenységet szolgáló vagy ahhoz szükséges, a művelés alól kivett ingatlanok, c) az üzemi állatállomány, d) az a)–c) pontokhoz tartozó berendezések, felszerelési tárgyak és munkaeszközök, továbbá: e) az a)–d) pontokhoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok szervezeti alapegysége, amit a közös gazdálkodási célokra rendelt termelési tényezők összekapcsolása gazdálkodási és vagyoni forgalmi egységként jelenít meg.

A bonyolultnak tűnő törvényi meghatározás nem önkényes jogtechnika eredménye, hanem átgondolt (de nem elvont) jogi kategória, amely a mezőgazdasági termelő által a gazdálkodási cél érdekében működtetett és gazdasági egységet alkotó, valamint a termelési tényezőket összekapcsoló dologi és vagyoni elemeket egyaránt, egyetlen rendszerben lefedi. Ez az üzemfogalom elkerüli a szakirodalmi viták csapdáját, ami a mezőgazdasági üzemet vagy dologösszeségként, vagy – ellenkezőleg – kizárólag vagyonösszeségként kívánja tételezni. E helyett – azon túl, hogy az üzemfogalom szerves részét adják a külön nevesített és tételesen felsorolt mezőgazdasági vagyoni értékű jogok – az Ütv döntő szempontnak tartja, hogy az üzemfogalom összhangban álljon a hatályos közösségi jog agrárüzemre irányadó, kötelező forgalmi szabályaival. Ezzel bizto-

sítja, hogy – a Tanács 2003. szeptember 29-ei 1782/2003/EK. rendelete 46. cikk (2) bekezdése alapján – a mezőgazdasági üzem tulajdonosa szabadon rendelkezék róla: az üzemet a hozzá tartozó föld tulajdonával együtt kívánja-e átruházni, avagy a nélkül. A vagyoni forgalomban az üzemi földet csak akkor nem lehet elszakítani a mezőgazdasági üzemtől, ha azt az üzem tulajdonosa bérbe vagy lízingbe adja, amikor is köteles az üzemi földterületet is haszonbérbe, illetve lízingbe adni.⁹

2. Az Ütv nem jelöl ki külön közigazgatási hatóságot a mezőgazdasági üzemek közhiteles nyilvántartására. Ez önálló része annak a nyilvántartásnak, amit a mezőgazdasági igazgatási szerv, a földforgalmi törvényt végrehajtó 2013. évi CCXII. törvény (Ftvht) 100. § alapján, a föld tulajdonjoga vagy a földhasználati jogosultság megszerzésének a hatósági jóváhagyása iránti eljárásban, továbbá a szerzési korlátozások hatósági ellenőrzése során, a földművesekről, a mezőgazdasági termelőszerkezetekről és a mezőgazdasági üzemközpontokról vezet. Ezt a megoldást célszerűségi és hatékonysági szempont indokolja: a földművelésügyért felelős igazgatási szerv hatásköre, szervezeti felépítése és információs rendszere alkalmas arra, hogy – az egyéb, országos nyilvántartási adatbázisai mellett – gazdája legyen az agrárüzemek – viszonylag elkülönülő – nyilvántartásának is. Ez megelőzi a párhuzamos hatósági funkciók működészavarát és csökkenti a szervezési-működési költségeket.

A mezőgazdasági üzem az üzemközpontja szerint illetékes, a földművelésügyért felelős mezőgazdasági igazgatási szerv (az eljáró hatóság) által vezetett, közhiteles nyilvántartásba való bejegyzéssel, ennek az időpontjától jön létre és érvényes joghatállyal a bejegyzése törlésével, a törlés időpontjától szűnik meg.

3. Az Ütv a működő árutermelő gazdaságok mezőgazdasági üzemmé átalakításához az üzemvezető jogállását két vetületben szabályozza. Az egyéni üzemnél a családi gazdálkodót, az önfoglalkoztatót, az egyéni mezőgazdasági vállalkozót és az egyéni céget saját üzemi gazdálkodónak minősíti, ha az árutermelő mező-erdőgazdasági, illetve az ezeket kiegészítő tevékenységet élethivatásszerűen folytatja. Az utóbbi feltétel akkor valósul meg, ha a gazdálkodó nem áll más gazdálkodó szervezettel munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban. A saját üzemi gazdálkodónak, e minősége elismeréséhez, a törvényes munkaidő legalább felét a saját üzemében személyes munkavégzéssel kell eltöltenie.

A gazdálkodó szervezet üzemvezetőjének az üzem hatósági nyilvántartásba vétele során igazolnia kell, hogy az üzemlétesítésre előírt törvényes feltételeket mind a mezőgazdasági üzem, mind az önálló üzemvezetés tekintetében teljesítette. Az Ütv – az Fftv szabályozásától eltérően – sem a pályakezdő gazdálkodó,

9 E szerint, „a támogatási jogosultság eladás vagy bármely egyéb formában történő végleges átruházás útján ruházható át, földterülettel együtt vagy a nélkül. Ezzel ellentétben, bérbeadás vagy más hasonló típusú ügylet csak abban az esetben engedhető meg, ha a támogatási jogosultság átruházását megfelelő támogatható hektárszám átruházása kíséri.”

sem az új alapítású mezőgazdasági termelőszerkezet mint uniós cég javára nem ad megkülönböztetett kedvezményt az üzemlétesítéshez. E jogalanyoknak is az üzem létesítésére és az üzemvezetőre az Ütv által előírt, általános kötelezettségeket kell teljesíteni az üzemalapítás hatósági engedélyezéséhez és az üzem nyilvántartásba vételéhez. Ez esetben a nagyüzem cégtulajdonosait az Fftv szerint megillető kiváltságok mellőzését és helyettük az egyenlő elbánás érvényesítését az agrár- és földpiac működtetésénél irányadó versenysemlegesség és szektor egyenlőség követelménye, a diszkrimináció közösségi tilalma indokolja.

4. Az Ütv gerincét a III. fejezete alkotja, amely a mezőgazdasági üzemszámról és az üzemméretéről szól. Rögzíti azt az alapelvet, hogy a törvény szerinti mezőgazdasági termelőnek mint földművesnek az ország területén csak egy mezőgazdasági üzem lehet a tulajdonában és – bármely jogcímen – a használatában, illetve az üzemvezetői vagy egyéb közvetlen, avagy közvetett irányítása és működtetése alatt. Az üzem haszonbérője is csak egy üzemet haszonbérélhet.

Alapelvét – az állami tulajdonú üzem kivételével – az Ütv minden üzemtulajdonosra és cégtípusra érvényesíti. Ez a kötelező korlátozás az egyéni üzemre és a mezőgazdasági termelőszerkezet üzemére egyaránt kiterjed, továbbá azonos szabályok szerint érvényes a magyar és az idegen állampolgárságú mezőgazdasági termelő által létesített mezőgazdasági üzemre. Az Ütv külön figyelmet fordít arra, hogy az „egyetlen üzem” korlátját ne lehessen kijátszani. Rendelkezése szerint, a nem egyéni üzemet létesítő gazdálkodó szervezetek cégtípusai nem adnak jogalapot arra, hogy a cég – gazdasági tőkeereje, piaci erőfölénye, integrációs funkciója, vagy egyéb piacuralmi helyzete alapján – az egyetlen mezőgazdasági üzemet szervezeti átalakítással, cégalapító jogtechnikákkal vagy egyéb célszerű módon megkettőzzék, avagy működési kapacitását úgy kiterjessze, ami a földhasználat megengedett, legnagyobb üzemméretét túllépi.

Az „egyetlen engedélyezett üzem” követelményének a teljesítését a hatóság ellenőrzése és a megállapított jogsértésekhez fűzött szankciók – köztük a törvényesség helyreállításáig az üzem működtetésének a felfüggesztése és az agrártámogatásból való kizárása – biztosítják. A hatóság rendszeresen ellenőrzi, hogy az üzemlétesítéskor nyilvántartásba vett egyetlen üzem a működtetése során nem lépte-e túl a törvényes kereteket, ami miatt már több üzem fenntartójának minősül. A törvényességi ellenőrzésnek különös figyelmet kell fordítania arra, hogy a 2012. évi CXXVIII. törvény hatálya alá tartozó szakmai szervezetek mint agrárpiaci integrátorok, valamint az integrációs földhasználat Fftv 1. § (3) bekezdése szerinti jogosultjai és a PTK 3: 49. § szerinti vállalatcsoport uralmi szerződést kötő uralkodó tagjai a mezőgazdasági üzem létesítése és működtetése esetén betartják-e az egyetlen üzemre előírt korlátozást.

A jogsértés kiválthatja az üzemvezető agrártámogatásának a megvonását is. A hatóság kezdeményezheti a mezőgazdasági üzemnek a közösségi és a kiegészítő nemzeti támogatás esedékes folyósításából való kizárását mind addig, amíg a támogatásra jogosult a mezőgazdasági igazgatási szerv határozatával nem igazolja, hogy az üzem törvényes működtetését helyreállította.

A hiélezett érdekharc terepe, a törvényes üzemméret

Mezőgazdasági üzem az ország termőterületén csak az Ütv szerint meghatározott legkisebb, illetve a megengedett legnagyobb üzemméret korlátjain belül létesülhet és működhet. Az Ütv az üzemi birtokminimum és birtokmaximum korlátjait a törvény hatályba lépésekor működő valamennyi árutermelő gazdaságra és az ezt követően létesülő mező-erdőgazdasági üzemekre egyaránt kiterjeszti, függetlenül a gazdaság cégformájától és az üzemlétesítő (üzemfenntartó) földműves állampolgárságától. Szántóföldi növénytermesztésnél legalább egy hektárban írja elő a mezőgazdasági üzem legkisebb mértékét. Más művelési ágnál, vagy az egy hektárnál kevesebb termőterülettel, avagy földdel nem rendelkező gazdaságnál az egy hektár nagyságú termőterülettel egyenértékű termelési tényezők határozzák meg, hogy a gazdaság a legkisebb mértéket elérő mezőgazdasági üzemnek minősül-e, vagy sem. A birtokminimum a nagyüzemnek nem okozhat érdeksérelmet, hiszen az a támogatás alapegységéhez, az „életképes üzem” uniós küszöbméretéhez igazodik, ami legfeljebb a kisüzemnek jelenthet korlátot. Egészen más a helyzet a birtokmaximumnál.

Az Ütv mint kerettörvény, kötelező mérce szerint meghatározza az üzemi birtokmaximumot. Ez szántóföldi növénytermesztést folytató gazdaságnál legfeljebb 500 hektár termőterület lehet. Más termesztési ágazat vagy az állattartás üzemmérete nem érheti el az 500 hektárt. További korlát, hogy az üzemi birtokmaximum meghatározása során csak az üzemközponttól számított, legfeljebb 20 km távolságon belül fekvő, olyan földterület vehető számításba, amelyen az üzemvezető számára a gazdálkodást a mezőgazdasági üzem létesítését engedélyező hatósági határozat a megengedett, legnagyobb földterületként biztosította.

A kerettörvény csak a két szélső támponatot rögzíti: a mezőgazdasági üzemre előírt legkisebb, illetve a megengedett legnagyobb mértéket. Ezen a törvényes kereten belül az Ütv a törvényt végrehajtó kormányrendeletre bízta, hogy az eltérő üzemtípusok birtokmaximumát szabályozza. Az egyes üzemek birtokmaximumát, pedig az Ütv és a kormányrendelet alapján, a mezőgazdasági üzem létesítése iránti kérelmet elbíráló hatóság állapítja meg.

Ami a kormányrendelet szabályozását illeti, az egyes mezőgazdasági üzemtípusok birtokmaximumát – országos, regionális, megyei és kistérségi szinteken – a talajtan, az üzemtan, a földrajzi, a domborzati és a térszerkezeti adottságok egymásra ható, összehangolt rendszere alapján, a soktényezős meghatározottság szakmai és birtokpolitikai mérlegelésével kell rögzítenie. A legnagyobb üzemméret főbb összetevői a mezőgazdasági üzem által művelt föld minősége, értéke, művelési ága, a termesztési technológia, az üzem korábbi standard termelési értéke és az egyéb lényeges talajtani-ökológiai tényezők. Ha ezek a megengedhető legnagyobb üzemméret tekintetében szignifikáns eltéréseket bizonyítanak az egyes régiók és kistérségek földkészlete között, úgy a lényeges különbségeket a legnagyobb üzemméret javára, illetve terhére az országos mérethez rendelt, arányos szorzószám alkalmazásával kell kiegyenlíteni.

A konkrét üzem birtokmaximumát a mezőgazdasági üzem létesítése iránti kérelmet elbíráló hatóság állapítja meg. Az e tárgyban hozott jogerős határozata ellen a kérelmező ügyfél felülvizsgálati kérelemmel élhet a hatóság székhelye szerint illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróságnál. A bírósági felülvizsgálat lehetősége megadásánál, egyrészt mérlegelni kellett, hogy el kell kerülni a bíróságok munkaterhének a további – és főként a nem indokolt – növelését. Másrészt, viszont, a megszerzett földtulajdon alapjogi védelmét garantáló alkotmányossági szempont, hogy a közhatalmi üzemszabályozás – az üzemméretnek a törvényes nagyságra leszállítása címén – ne foszthassa meg az üzembirtokost a meglevő földtulajdonától. E miatt a törvényesség biztosítása itt szükségessé teszi a bírósági kontroll megengedését.

Az Ütv a mezőgazdasági üzemek megengedhető legnagyobb mértékére kötelező korlátot jelentő 500 hektár termőterület meghatározásánál fontos szakmai és birtokpolitikai szempontokat érvényesít. Bevezetőben már szó volt a mai torz birtokszerkezetről, a nagyüzem nyomasztó túlsúlyáról, annak arányairól a nélkül, hogy ennek a pusztító társadalmi-gazdasági következményeire utaltam volna. Mivel ez ismert alaptény, itt csak egy ritkán felvetett összefüggését, a helyi társadalomnak a földből – mint természeti erőforrásból – nyert jövedelemszerzéstől való megfosztását jelzem.¹⁰ A kormány közérdekű birtokpolitikája épp ezen kíván változtatni, amikor a birtokszerkezet átalakításának azt a célját tűzte ki, hogy a kis- és középüzemek birtokolják a földalap 80 százalékát, míg a nagyüzemi földhasználat érje be a földalap 20 százalékának a művelésével. A kis- és középüzemek jövőbeli jelentős térnyerése és a családi gazdálkodás meghatározó súlyának a megteremtése megköveteli, hogy az állam közhatalmi és közcélú intézményekkel avatkozzék be a földkészlet gazdasági szabályozókkal megvalósuló, ésszerű újraosztásába. Ha az Ütv nem szab kötelező határt a nagyüzemek birtokméretének, úgy az üzemszabályozás eleve kénytelen lemondani a nagyüzemi túlsúly közérdekű visszaszorításáról.

A csak a szántóföldi növénytermesztő nagyüzemet megillető 500 hektár maximális birtokméret törvényi biztosítása figyelembe veszi, hogy – nemzetközi összevetés alapján – még ez a birtokméret is kétszerese a versenyképes gabo-

10 A vidéki közösségek fennmaradásának fontos létfeltétele, hogy a földből származó jövedelem helyben maradjon. Az EU rendszerében a földhasználó jövedelmét nemcsak a növénytermesztés és állattartás hozama adja, hanem döntően a területalapú, a közpénzekből folyósított – a valós árutermeléstől elszakított – agrártámogatás. A föld jövedelméhez, azonban a helyi közösségek csak akkor juthatnak, ha a településhez tartozó földeket a helyi családok, önszerveződő társulásaik birtokolják és művelik. A helyben maradó jövedelem (helyi adózás és vásárlóerő stb.) közösséget és kultúrát teremthet, a fiataloknak vonzó, sokszínű munkalehetőséget nyújt, gátat vet az elvándorlásnak és a falvak pusztulásának. Gondoljuk végig: a kivándorlási hullámok – a magyar exodus – fő mozgatója történelmünkben mindig a parasztság földtől való megfosztása volt. Ma pedig – ha nem is a népesség földhöz fűződő kapcsolatát vesszük alapul, hiszen már nincs parasztságunk – a szülőföldtől való kényszerű elszakadás neoliberalis diktátumának a korszakát éljük. A nagybirtokrendszer ennyiben is összefügg a hazai népességzuhanással.

natermesztést megalapozó uniós üzemenagyságnak. Így például a francia üzemszabályozás ez esetben legfeljebb 250 hektár földre engedélyezi a gazdálkodást, ami jócskán kielégíti az üzemi nyereség igényeit. Ilyen üzemmérettel ugyanis a gabona-, olajos magvak, fehérje- és rostnövények (GOFR) európai uniós össztermelésének Franciaország többnyire közel az egyharmadát adja. (Pl. 1995-ben ez 31% volt.) Ehhez képest, a franciánál kétszer nagyobb üzemméret hazai bevezetése azzal is számol, hogy nálunk a föld eltartó képessége még hosszú távon is jóval alulmarad a fejlett agrártérségek földpiacaival szemben. Nyilvánvaló, hogy bármely más földhasznosítás üzemméretét ki kell zárni a maximális, 500 hektárnyi földlekötésből, mert ellenkező esetben meghiúsulna a birtokszerkezet közérdekű átalakítása.

Az Ütv rendezésének sarokpontja a birtokszerkezetben a meglevő árutermeelő gazdaságok törvényes üzemméretet meghaladó földkészletének a fokozatos csökkentése az üzemi birtokmaximumot el nem érő és egyetlen gazdaságot működtető kis- és középüzemek javára. Ezt a történelmi jelentőségű átalakítási folyamatot, ha a vállalt földpolitikai szándék a hatékony, intézményi végrehajtással párosul, csak kötelező közigazgatási normák kényszermechanizmusa indíthatja meg. Ezért előírás, hogy mezőgazdasági üzem létesítése és nyilvántartásba vétele iránti kérelmet az Ütv hatályba lépésétől fogva csak a törvényes üzemméret kialakítása esetén lehet előterjeszteni. Ha a mezőgazdasági termelő korábban létesített és a törvény hatályba lépésekor is működő gazdaságának a mérete túllépi a törvényes üzemi birtokmaximumot, úgy a hatóság a mezőgazdasági üzem létesítését csak akkor engedélyezi és az üzemet csak akkor veszi nyilvántartásba, ha az üzemtulajdonos kötelezettséget vállal arra, hogy 2016. december 31-éig az üzemi földterületének többlet-tulajdonjogát elidegeníti, illetve az általa haszonbérrelt ilyen földterületre 2015. december 31-éig a haszonbérleti jogviszonyát felmondással megszünteti.

Az üzem többlet-földjének az elidegenítésére, illetve az ilyen földterület haszonbérletének a felmondására elegendő határidő az Ütv hatálybalépésétől számítva két és fél év, illetve másfél év biztosítása. Az Ütv a haszonbérleti szerződés felmondására külön jogcímet nyújt. E szerint, „a haszonbérleti szerződés megszűnik: a haszonbérelő vagy a haszonbérbeadó arra a jogcímre alapozott felmondásával, hogy a haszonbérelő mezőgazdasági üzeme a haszonbérrelt földdel túllépi az üzemi birtokmaximum törvényes mértékét, amelynek kötelező megszüntetése nélkül a gazdaság nem jegyezhető be mezőgazdasági üzemmérettel a hatósági nyilvántartásba”.

E mellett a törvény a mezőgazdasági üzemmérettel átalakuló gazdaságnak lehetővé teszi, hogy az üzemeltetője – megfelelő időkeretben – intézkedni tudjon a törvényes üzemméret kialakításáról. Ha a hatóság a mezőgazdasági üzem nyilvántartásba vétele iránti eljárásban megállapítja, hogy a gazdaságnak az üzemi birtokmaximumot túllépő mértéke miatt a mezőgazdasági üzemmérettel minősítése és nyilvántartásba vétele nem engedélyezhető, az eljárást hivatalból 6 hónapra felfüggeszti. Egyidejűleg a kérelmezőt figyelmezteti, hogy 6 hónapon belül az üzemi

birtokmaximum túllépése megszüntetésének az igazolásával kérheti az eljárás folytatását, míg a határidő eredménytelen eltelte esetén a hatóság az üzem bejegyzése iránti kérelmet elutasítja. A felfüggesztés időtartama azonban nem hosszabbítja meg a törvényes üzemméret kialakítására előírt, végső határidőket (Haszonbérletnél ez 2015. XII. 31., míg földtulajdonnál 2016. XII. 31.). A már engedély alapján működő mezőgazdasági üzem méretének a jogsértő túllépése esetén a hatóság a törvényesség helyreállítására ugyanazt a közigazgatási eszköztárt alkalmazza, mint ami a törvényes üzemszám megsértésének az orvoslására irányadó.

Mi alapozza meg az agrártámogatás iránti jognak az üzemszabályozás alá rendelését?

Az Ütv szerint a közérdekű üzemszabályozás és annak alapján a működő gazdaságok mezőgazdasági üzemmé átalakulása csak úgy lehet hatékony, ha a törvényes üzemméret kialakítására az üzemvezetőt a támogatási jog gyakorlásának a törvényi feltételei is ösztönzik. A támogatásra jogosultnak azzal kell szembe-sülnie, hogy az Ütv hatálybalépését követő támogatási évtől kezdve csak akkor lesz jogosult a közösségi és a kiegészítő nemzeti támogatásra, ha a hatósági nyilvántartásba bejegyzett, az Ütv előírásainak megfelelő mezőgazdasági üzemnek a vezetője. Ehhez a támogatás kérelmezőjének, az illetékes mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szerv számára a földművelésügyért felelős igazgatási szerv igazolásával bizonyítania kell, hogy a közhiteles üzemi nyilvántartásba bejegyzett mezőgazdasági üzemet vezet, tehát teljesítette az agrárüzem létesítésére és működtetésére előírt, kötelező feltételeket.

Az Ütv előkészítése széles körben vizsgálta, hogy a földműves támogatás iránti jogának a mezőgazdasági üzem kritériumrendszerébe illesztése, pontosabban annak a közérdekű, közigazgatási feltételeknek való alárendelése nem jelenti-e a jogosult terhére a szerzett vagyoni jogától történő, önkényes megfosztását, és ezzel a közhatalmi kényszer nem idéz-e elő a jogosult alkotmányvédelmi igényével szemben jogsérelmet?

Az Ütv jogi rendezése ezt az alkotmányos aggályt a következő jogi tények alapján elhárítja:

a) A KAP (Közös Agrárpolitika) 1. pillérű agrártámogatásában – tehát az ún. GOFR (gabona-, olaj-, fehérje és rost) növények földalaphoz kötött támogatásában – a „történelmi bázisjog” a területalapú támogatás iránt, hasonlóan, mint a kvótajogok, mindig a jövőbeli gazdálkodási időszakra vonatkoznak, az aktíválásukat a közösségi jog számos, együttes feltétel teljesítéséhez köti. E miatt, a támogatás iránti jogok – a soktényezős meghatározottság feltételrendszerében – a bizonytalan tartalmuk miatt nem minősülnek megszerzett, mindenkivel szemben védett, dologi hatályú alanyi jogoknak, mint amilyen például a földtulajdon és a földhasználat intézményesen szerzett joga. Ezek csak várományi

jogok, amelyeknek a tartalma és az érvényesíthetősége az uniós szabályozók mindenkori alakításától és a termelő egyéni körülményeitől is függ. Ezért, amikor az Ütv elrendeli, hogy a jövőben csak regisztrált mezőgazdasági üzem vezetője részesülhet agrártámogatásban, ez nem számolja fel a megszerzett támogatási jogot, hanem annak a feltételrendszerébe – az únós jog által is elismert közérdekből – egy újabb, kötelező kritériumot épít be.

b) A támogatási jog egyik fontos eleme a kiegészítő nemzeti agrártámogatás (a „top up”), amelynek mértékét, egyébként, az EU a keleti belépők terhére a csatlakozástól számított 10 év során – bizonyított jogsértéssel – 30%-ban maximalta. Ez – a KAP 1. pillérű, területalapú támogatásához fűződő jogtól eltérően – nem alanyi jog, mert a tagállam számos együttes feltétel mérlegelése alapján nyújtja. Ezért, a támogatási jog nemzeti kiegészítő részénél nem hozható fel a „szerzett jogok” esetleges alkotmányos sérelme.

c) Az EU teljes agrártámogatási rendszere, már 50 éve, a támogatási feltételek folyamatos és a jogosultságot megszorító (a jogalanyok zömével szemben azt megszüntető) korlátozásán alapul. Ennek egyik példája, hogy uniós csatlakozásunktól fogva, a hazai kvótarend szerint, a GOFR területalapú támogatás előfeltétele lett a jogosult szántó területének 30 százalékkal csökkentése, miközben a Tanács fenntartja azt a jogát, hogy – szükség esetén – további kötelező földkivonást rendeljen el. Ez a megszerzett támogatási járandóságot drasztikusan csökkenti. A támogatáshoz való jogot pedig, uniós tagságunktól fogva, a gazdálkodók túlnyomó többségével szemben – nem korlátozza, hanem – kategorikusan kizárja a nemzeti hatáskörben meghatározott üzemi életképességi méretküszöb (a standard termelési érték – STÉ – és a két európai méretegység – EUME). Ez a regisztrált magángazdák 91 százalékát eleve megfosztotta (ma is megfosztja) a – mérlegelési szempontok alapján nyújtható – beruházási és fejlesztési támogatástól, így „kiiktatja” őket az ágazatból. A „szerzett” támogatási jogok sorsát végképp megpecsételi a KAP közeli jövőképe, 2020 után az EU-WTO Dohai Egyezmény korlátlan agrárpiac-nyitási diktátuma miatt a KAP 1. pillérének felszámolása és az agrártámogatások megszüntetése.

Nyilvánvaló: a „szerzett” támogatási jogokat nem a mezőgazdasági üzem-szabályozás számolja fel, hanem ezt a folyamatot az uniós szabályozók – az üzem-szabályozás lététől és tartalmától függetlenül – „önjáró mechanizmusként” és jogdogmatikai gátaakat nem ismerve, a közösségi jog kényszerével végrehajtják. Az Ütv jelen esetben csak az üzemvitel egyik tárgyi feltételéről, a méretkorlátról rendelkezik, ami – alapos közérdekből – épp úgy törvényi kritériuma a támogatásnak, mint az összes egyéb uniós követelmény. Amikor – történelmi távon – a támogatási jog maga is csak „kéréséletű”, a társadalmi létre sorshatározó, jövőbeli üzemszabályozás tartalmát és ezzel a birtokszerkezet régóta szükséges korszerűsítését a jogalkotó nem teheti annak függvényévé, hogy „szerzett támogatási igény” címén a közpénzek haszonélvezőinek szűk, kiváltságos csoportja – a többségi társadalom érdekeivel szemben – ragaszkodik a sérthetetlennek nyilvánított támogatási jogaihoz.

d) Az uniós agrártámogatás – kezdettől fogva előállt és félévszázada eredménytelenül bírált – alapíténye a forráselosztás aránytalansága és a támogatásból az arra jogosult gazdák döntő többségének a kizárása. Az OECD elemzése szerint – uniós átlagban – a támogatások 70–80 százaléka a gazdálkodók 15–20 százaléknak, a legnagyobb birtokosoknak jut, míg a gazdák 80–85 százaléka csak a támogatás 20–30 százalékán osztozhat.¹¹

e) A KAP korábbi és jelenlegi reformja is sürgeti a támogatási források igazságos, a közcélokat szolgáló, arányos elosztását, ennek során a nagyüzemek mérettől függő részesedésének a regresszív csökkentését, adott üzemméreten felül a támogatás megszüntetését. Az Ütv a jövőbeli közhatalmi beavatkozásával az üzemméretnek nem a támogatás iránti jogát korlátozza (avagy elvonja), hanem egyrészt, a támogatás mértékét korlátozza azzal, hogy az a törvényes üzemméretre igazodik. (Az üzemméretet túllépő földterületet kizárja a támogatásból.) Másrészt, míg korábban bármely, az életképes méretközöböt a standard termelési értéke (STÉ) alapján, illetve a legalább két Európai Mérete (EUME) szerint elérő gazdaság megszerezhetette a támogatása iránti jogot, az Ütv hatályba lépte után a támogatás gazdálkodási alapegysége nem az ilyen gazdaság, hanem az árutermelő mező-erdőgazdasági üzem lesz, a reá irányadó „egyetlen és korlátozott méretű üzem” rendezőelvének végrehajtásával.

f) Az Ütv szerinti szabályozás ténylegesen, közvetve újraosztja a támogatásra jogosultakat megillető támogatási forrásokat azzal, hogy az eddig korlátlan üzemméretet élvező gazdaság rákényszerül földterületének a törvényes méretre való csökkentésére, ami miatt a területalapú támogatásának az összege is arányosan csökken. Viszont az így felszabaduló támogatási forrás azokhoz az üzemméretűkhöz jut, akik a nagyüzem többletföldjének megvételével, illetve bérletével a saját gazdaságuk földkészletét kiegészíthetik az Ütv. által megengedett, legnagyobb üzemméretre. Az Ütv intézménye tehát nem jogfosztást valósít meg, hanem teljesíti a KAP közösségi jogának sarkalatos követelményét, amely alapcélként tekinti a támogatási forráselosztás aránytalanságainak a megszüntetését.

g) A kormányzati birtokpolitika – társadalmi közmegegyezés alapján – a birtokszerkezet közérdekű átalakításával érvényt szerez a globális korszakváltás túlélési parancsának, ami az élelmezésbiztonságot nemzetbiztonsági ügygé avatja, így nem tűrheti, hogy a nagybirtok nyereségszerző egyeduralma veszélyeztesse a társadalom élelmezésbiztonságát. Ilyen helyzetben az agrár- és földpiac összes szereplőjének alá kell vetnie magát annak a közérdeknek, hogy az árutermelést a jövőben csak korlátozott méretű mezőgazdasági üzemek végezhesék.

11 Az Európa Tanács egyik 2005-ben kelt dokumentuma szerint „a nagybirtokok tulajdonosai és a cégóriások kapják a hatalmas pénzüsségeket, miközben nagyon kevés kisgazda jut éves támogatáshoz, amelynek az összege viszont parányi, megcáfolva a legendát, hogy a KAP elsősorban a kisüzemeket támogatja. A leggazdagabbak vagyonának további növelése a közpénzek gyűlöletes pazarlását jelenti.” (Ld. The costs of Common Agricultural Policy, Report, Committee on the Environment, Agriculture and Local and Regional Affairs. Rapporteur: Mr. Paul Flynn, UK. EC DOC. 10649. 12 July 2005. 1-25. p. cit. page 18.)

Az ezt végrehajtó közhatalmi beavatkozás – amelynek egyik jogkövetkezménye az agrártámogatás iránti jognak az üzemszabályozás alá rendelése is – nem diszkriminatív, hanem a versenysemlegesség és a szektoregyenlőség alapján valamennyi földművesre érvényes.

Megjegyzendő: a támogatás iránti jog sorsa az üzem létesítése és működtetése után is szoros függvénye a mezőgazdasági üzem törvényes fennállásának. Ha ugyanis az üzem működtetése, bármely okból, az előírt határidőn belül az üzem számára meghatározott közigazgatási követelményeknek nem tesz eleget és a hatóságnak a törvényesség helyreállítása iránt tett intézkedései nem vezetnek eredményre, a hatóság a mezőgazdasági üzemet törli az üzemi nyilvántartásból. Az üzem megszűnéséről, az erről szóló jogerős határozat megküldésével, a hatóság értesíti a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szervet. Ez utóbbi az üzemi nyilvántartásból történt törlés alapján megállapítja, hogy a mezőgazdasági üzem támogatási joga milyen időpontban szűnik (avagy szűnt) meg. Ehhez képest, adott esetben, a mezőgazdasági üzemvezető javára korábban megállapított jogosultság, avagy az általa már igénybe vett támogatás egésze vagy egy része, jogosulatlanul minősül (2007. évi XVII. tv. 69. §). A támogatási szerv e szerint köteles intézkedni a jogosulatlan támogatás jogkövetkezményei felől.

Az üzem forgalma élők között és öröklésnél

A rendezőelv lényege itt egyrészt az, hogy a mezőgazdasági üzem tulajdonát szállását – ha ez nem ellentétes az üzemtulajdonos ügyleti akaratával – dologösszességként biztosítsa, vagyis az üzem jellege és rendeltetése ne sérüljön, a működtetése változatlanul, az új üzemvezető irányítása alatt is szolgálja a közérdekű árutermelést. Másrészt ugyanez a közérdek az üzem öröklésénél még nagyobb súllyal jelentkezik: ez esetben az üzem összetett vagyoni elemeinek a szétbontása, a vagyontárgyaktól az üzemi földterület elszakítása még inkább veszély, mert nem mindegyik örökös társ képes és hajlandó saját személyében folytatni az örökös gazdálkodását és az üzem vezetését. Ezért a közhatalmi beavatkozás itt olyan jogtechnikákat alkalmaz, amelyek az üzem egységét a nélkül tartják fenn, hogy ezzel sértenék az örökösök tulajdonosi rendelkezését. A közigazgatási kényszer, természetesen, mindkét ügylettípust meghatározza, hiszen az „egyetlen és korlátozott méretű üzem” alapelvét nemcsak a mezőgazdasági üzem létesítésénél, hanem a vagyoni forgalmánál is érvényesíteni kell.

A mezőgazdasági üzem elidegenítése engedélyköteles jogügylet, amelynek érvényességi feltétele, hogy a vevő személye megfeleljen az Ütv üzemvezetőre előírt feltételeinek, továbbá a jogszerző mezőgazdasági üzeme a tulajdonszerzéssel betartsa az üzemi birtokminimumot és ne lépje túl a legnagyobb üzemméret törvényi korlátjait. Az Ütv a közös tulajdonban álló mezőgazdasági üzem tulajdoni illetőségének az elidegenítése esetén rendelkezik az elővásárlási joggyakorlás feltételeiről. A közösségi joggal összhangban, az Ütv lehetővé teszi

az üzem földtulajdon nélküli, avagy arra is kiterjedő eladását. A támogatási és a kvótajogok forgalomképességéről viszont nem ad külön szabályozást, hanem arra az egyéb hatályos jogszabályok és a szerződő feleknek azokon alapuló rendelkezései az irányadók.

A mezőgazdasági üzemhez tartozó egyes földek és leltári tárgyak elidegenítése is hatósági engedélyhez kötött. Ennek során ugyanis vizsgálni kell, hogy a jogügylet nem változtatja-e meg az üzem egységét, illetve megőrzi-e a megmaradó vagyoni elemek üzemi jellegét. E mellett, az Ütv kitér az üzemi földek eladásának olyan esetkörére, amely nem szorul hatósági jóváhagyásra a nyilvánvaló közérdek, illetve a tulajdonváltás sajátos jogcíme alapján. (Pl. birtokrendezés, kisajátítás vagy végrehajtási árverés.)

Mivel az Ütv az Fftv földforgalmi szabályainak hatályát a mezőgazdasági üzemhez tartozó földkészlet tekintetében a saját rendezésének a hatálya alá rendeli, ezért külön kell rendelkeznie a mezőgazdasági üzemtulajdonos földszerzési feltételeiről. Ezek közt lényeges, hogy a jogszerzés sem a földtulajdon, sem a haszonbérlet föld nagyságával nem lépheti túl az üzem részére engedélyezett legnagyobb üzemméretet.

Az Ütv mind a mezőgazdasági üzem, mind a hozzá tartozó föld haszonbérbe adását lehetővé teszi. Az engedélyezési eljárásban a hatóság az üzemplétesítés és működtetés általános követelményeinek a teljesítését vizsgálja. Ha a haszonbérbe adott mezőgazdasági üzemnek a vezetője támogatási joggal rendelkezik, a haszonbérbe adó és a haszonbérlet a haszonbérleti szerződésben állapodnak meg a támogatási jogosultságnak a haszonbérlet részére történő átadásáról. Az Ütv rögzíti, hogy a mezőgazdasági üzem haszonbérletére az általa megállapított, különös szabályok elsőbbsége mellett mely egyéb törvények előírásai és milyen sorrendben az irányadók.

A mezőgazdasági üzem öröklésénél az Ütv három szempontot érvényesít. Elsőként, az öröklési jog európai összehasonlító anyagából kiemelte azokat az intézményeket, amelyek alkalmazható értékminták a hazai mezőgazdasági üzemszabályozás számára. Ezek a következők:

a) Az öröklési szerződés diszpozitív szabálya szerint, a mezőgazdasági üzem az örökhagyó és az örökös megállapodása alapján, kizárólag egy örökös veheti át, akinek kijelöléséről az örökhagyó saját belátása szerint dönthet. Ez esetben a mezőgazdasági üzem és a gazdálkodás folyamatos fenntartására az örökösnek kötelezettséget kell vállalnia (brit öröklés).

b) Ha az örökhagyó több személyt is megjelöl örökösöként – akik a termőföld használata tekintetében nem jutnak megállapodásra –, úgy a bíróság dönt az örökös kijelöléséről. Ez a személy köteles biztosítani a birtoktest egy tagban tartását, míg az örökös társait pénzben kell kielégítenie (brit öröklés).

c) Az örökrészt minden esetben osztatlanul kell átadni (Dánia).

d) Végrendelet és öröklési szerződés hiányában közjegyzőnek kell átadnia a hagyatékot (Dánia).

e) Lehetőség szerint egyetlen örökös gondoskodik a gazdálkodás folytatásáról (Dánia).

f) Több örökös esetén az a személy, aki vállalja a föld további megművelését, hozamértéken elégítse ki a többieket (Dánia).

g) Örökös hiányában, illetve ha a mezőgazdasági üzem átvételére semmilyen hajlandóság nem mutatkozik az örökösök részéről, az állam legyen szükségképpen (végső) örökös. Ez esetben, viszont, az állam kötelezettségévé kell tenni, hogy az örökösöket a hagyatéki agrárüzem piaci értékén elégítse ki. Másfelől az államot terhelje az a kötelezettség, hogy a termőföldet, illetve a mezőgazdasági üzemet olyan személy (szervezet) kezelésébe adja, aki (amely) biztosítja a termőföldvagyonnal való ésszerű gazdálkodást (Dánia).

Másodszor, meghatározó a mezőgazdasági üzem öröklésére is az új PTK öröklési rendje (hetedik könyv 7: 1–100. §), noha az továbbra sem ad e tárgyban külön szabályokat. Változatlanul fenntartja a föld és az üzem elválásának a lehetőségét az örökség visszautasítása esetén. E szerint az örökös külön is visszautasíthatja a mezőgazdasági termelés célját szolgáló föld, a hozzá tartozó berendezési, felszerelési tárgyak, állatállomány és munkaeszközök öröklését, ha nem foglalkozik hivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel (7: 89. § (2) bekezdése). Az Ütv a mezőgazdasági üzem öröklését, főszabályként, a PTK hatálya alá utalja, ha ő maga attól eltérően nem rendelkezik.

Végül az Ütv legfontosabb rendezőelve itt az ésszerű gazdálkodásnak az a követelménye, hogy az öröklés, lehetőleg, ne zárja ki a mezőgazdasági üzem fennmaradását és árutermelő működtetését, az örökös ne kényszerüljön az üzem eladására, továbbá az öröklés ne vezessen az üzemterület elaprózódásához és az üzemvagyon felszámolásához.

Ezért írja elő, hogy a mezőgazdasági üzemet a hagyatéki leltárba érték nélkül kell felvenni. Ezt egyfelől az indokolja, hogy a települési önkormányzat feladatkörét meghaladná, földforgalmi szakértő bevonásával, az üzembről a hiteles adó- és értékbizonyítvány kiállítása. Másfelől a piaci érték meghatározása gátolná, hogy az állagörökös – mint új üzemvezető – az örökösaitől hozamértéken válthassa magához a mezőgazdasági üzemet.

Az Ütv kötelezővé teszi, hogy a mezőgazdasági üzem leszármazó állagörököse a hagyaték felosztása során a részére kiutalt mezőgazdasági üzemet osztályra bocsássa. Ennek során az üzem értékét nem annak piaci forgalmi értékén kell meghatározni, hanem arra az üzemi termelő tevékenységek egységnyi méretére (egy hektár, egy haszonállat) normatív módon meghatározott, az átlagos időjárási és üzemi feltételeken alapuló standard termelési érték (STÉ) az irányadó (hozamérték).

Ugyanakkor, az örökösársakkal az üzem hozamértékén alapuló elszámolás feltétele, hogy az állagörökös mezőgazdasági üzemvezető, teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt jognyilatkozatban kötelezettséget vállaljon arra, hogy a tulajdonszerzésétől számított 10 éven belül a mezőgazdasági üzemet nem idegeníti el, és azt nem adja a PTK szerinti közeli hozzátartozóin kívül álló, harmadik személynek haszonbérletbe. E kötelezettség megsze-

gése esetén az állagörökös leszármazó örökösársai bíróság előtt követelhetik az üzemtulajdonossal szemben a mezőgazdasági üzem mint hagyatéki vagyoni piaci forgalmi értékének a bírósági megállapítását és törvényes örökrészük annak megfelelő, arányos meghatározását.

E jogi rendezés indoka az, hogy nemcsak méltányos magánérdek, hanem az élelmiszertermelés és az élelmezésbiztonság közérdeke is fűződik az örökölt mezőgazdasági üzem egyetlen örökös által, fenntartható működtetéséhez és a termelésben tartásához. Adott esetben viszont a leszármazó örökös anyagi helyzete kizárhatja, hogy az üzem piaci forgalmi értékén szerezzék meg annak tulajdonát és az örökösársait ehhez igazodva elégtételt ki. Ugyanakkor, ki kell zárni az üzemvezető állagörökös joggal való visszaélési lehetőségét az örökösársáival szemben, ami azzal állna elő, hogy a hozamértéken magához váltott üzemet piaci áron eladja, így a piaci vételárral, a többi leszármazó örökös terhére, egyoldalú anyagi előnyhöz jut.

A mezőgazdasági üzemszabályozás esélye

Az Ütv a hatályba léptetését a kihirdetését követő 90. napra írja elő. Rendelkezése szerint, ettől kezdve a működő árutermelő gazdaság mezőgazdasági termelője a gazdaság üzemközpontja szerint illetékes, a földművelésügyért felelős igazgatási szervtől kérheti, hogy a hatóság a törvény alapján a gazdaságot minősítse mezőgazdasági üzemnek, személyét a mezőgazdasági üzem vezetőjének, továbbá az üzemet és az üzemvezető személyét jegyezze be a mezőgazdasági üzemekről vezetett, közhiteles nyilvántartásba. Az üzemlétesítés e szerint nem kötelező és a közigazgatási kérelem benyújtása határidőhöz sincs kötve. Az utóbbi megszorításokat az Ütv két okból mellőzi. Egyrészt a földművesnek minősülő gazdálkodó – mint lehetséges üzemtulajdonos és üzemvezető – döntésén múlik, hogy a mező-(erdő)gazdálkodást árutermelésként kívánja-e folytatni, avagy sem. (Tehát nem önellátó, kisegítő, részmunkaidőben végzett, ház körüli, jövedelem-pótló stb. tevékenységként.) Ha az árutermelés mellett dönt, úgy azt csak az Ütv szerinti mezőgazdasági üzem létesítésével folytathatja, tehát kénytelen a további gazdálkodását alávetni az Ütv rendezésének. Másrészt, az üzemi működést engedélyező eljárás megindítására szükségtelen záros határidőt szabni, mert az átalakulás végső határidői (haszonbérletnél 2015. XII. 31. és földtulajdonnál 2016. XII. 31.) e nélkül is kötik az üzemi gazdálkodót, sőt, egyéni érdekévé teszik, hogy gazdaságának az üzemmé átalakítását mielőbb megtegye. Új mezőgazdasági üzem pedig, az Ütv hatálybalépésétől fogva, csak az általa meghatározott üzemlétesítés feltételeinek a teljesítése alapján, az illetékes, a földművelésügyért felelős igazgatási szerv jogerős engedélyével és a mezőgazdasági üzemekről vezetett, hatósági nyilvántartásba történő bejegyzéssel létesülhet és működhet.

A jog tehát ennyit tehet. Elrettentő, roppant erős fegyver, ha egy közösség létérdekeit védi, a közjót szolgálja annak támadói ellen, de gyalázatos és egyben

szánalmas szolgai szerepre kényszerül, amikor a közösséggel szembenálló hatalom kezébe kerül, hogy az a többségi társadalom leigázására fordítsa. A földügy sorsa – mint a XX. századi történelmünk óta mindig – ma is a politikai döntéshozótól függ. A változás talán csak annyi, hogy – eltérően az 1541 óta tartó birodalmi függésünk mindenkori tudati megélésétől – ma már a társadalom nem tekinti sorskérdésnek: a „hamleti vívódás” kora lejárt, divatjamúlt, mert ellenségeink azt is kilúgozták a nemzettudatból. Ez a tény tárgyi valóság. Nincsenek már váteszek és regőseink, akik a nemzeti megmaradás létparancsához kötnék földünk megvédését. A következmény pedig, nyilvánvaló. A hét évtizede kivéreztetett, mára a többségében roncs- és páriatársadalomba sülyesztett, szétzilált magyarság még az öneszméléshez sem jut el, nem hogy felismerné, mivel sújtja őt és utódait az, ha földje az idegeneké lesz. A magyar uniós polgár többé nem gondol a földdel, hanem beéri a rezsicsökkentés „szabadságharcával” és a bankadóztatás kétes diadalával.

Pedig a föld sorsa ma is közös sorsunk. A politikai döntésre most is érvényes a költő hamleti vívódása: „Vagy lesz új értelmük a magyar igéknek, / Vagy marad régiben a bús, magyar élet” (Ady: *Fölszállott a páva*). A nemzetért felelős értelmiség a földügyet legfőbb sorskérdésünknek vallja. Andrásfalvy Bertalan, a néprajztudós szerint „a történelmi példák figyelmeztetnek. A döntéshozók kezében van a nemzet jövője. Mintegy 500 év után végre nemzetté válunk, vagy aláírják népünk és földünk halálos ítéletét azáltal, hogy elfogadjuk a nekünk szánt cselédszerepet, a nagybirtokot a családi gazdaságokkal szemben.”¹² Reménykedjünk, hogy ezzel a földpolitikai döntéshozó is számol és – a mezőgazdasági üzemszabályozás kérdéskörében is – a többségi társadalom érdekében dönt.

12 Andrásfalvy Bertalan: Magyarország földjének és népének jelene, múltja és jövője (in *A magyar föld sorsa*. Bp., 2014, Agroinform Kiadó, 35).